

پیاده‌سازی پایگاه نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی در کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز

دکتر جعفر مهاد¹

سارا کلینی²

چکیده

در زمستان 1382، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز طراحی و نصب پایگاه اطلاعاتی نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی را با موفقیت به انجام رسانید. هدف از ایجاد این پایگاه دسترسی آسان به مقاله‌های موجود در نشریات فارسی بدون نیاز به مراجعه حضوری به کتابخانه‌ها است. از آنجا که گردآوری تمام شماره‌های یک نشریه برای کتابخانه‌های کوچک و متوسط و کتابخانه‌های خارج از کشور بر راحتی امکان پذیر نیست، وجود پایگاه اطلاعاتی نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی در اینترنت دارای اهمیت ویژه‌ای است. با توجه به وجود دوره و شماره‌های مختلف یک نشریه، این پایگاه در آینده بسیار نزدیک گنجینه‌ای غنی از نشریات فارسی خواهد بود. در این مقاله پس از تعریف نشریه الکترونیکی، روند طراحی و ساختار و نحوه استفاده از این پایگاه شرح داده می‌شود. کلیدواژه‌ها: نشریه الکترونیکی متن کامل فارسی، نشریه الکترونیکی، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز، نشریات علمی متن کامل

مقدمه

در حدود 200 سال بعد از اختراع چاپ، نخستین نشریات علمی در سال 1665 میلادی تقریباً به طور همزمان در لندن³ و پاریس⁴ منتشر شدند. رشد نشریات علمی قابل توجه است. تخمین زده می‌شود که در سال 1800 میلادی 100 مجله، در 1850 میلادی 1000 مجله، و در 1900 میلادی نزدیک به 10,000 مجله منتشر می‌شده. چنانکه رشد مجلات با این آهنگ ادامه پیدا می‌کرد تعداد مجلات در سال 2000 میلادی به 1,000,000 مجله بالغ می‌شد (Price, 1965). به هر حال و خوشبختانه، رشد نشریات علمی کاهش یافت و تخمین زده می‌شود که در سال 1991 در حدود 133,000 نشریه ردیف اول وجود داشته (Metz & Gherman, 1991). این که چه تعداد از این مجله‌ها هنوز منتشر می‌شوند، مشخص نیست.

امروزه مجله چاپی مهم‌ترین رسانه‌ای است که پیشرفت‌های علمی را گزارش می‌کند. مجله چاپی کانون چرخه اطلاعاتی است که بازیگران آن عبارت‌اند از:

1. دانشمندان و پژوهشگران به عنوان تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اطلاعات،

¹. استاد بخش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز و رئیس کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز

². کارشناس ارشد مهندسی کامپیوتر و رئیس اداره فناوری‌های اطلاعاتی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز

³. Philosophical Transactions

⁴. Le Journal des Scavants

2. ناشران تجاری و غیر تجاری که فرآیند ویراستاری و داوری را ساماندهی می کنند و خدمات چکیده نویسی و نمایه سازی عرضه می کنند،

3. کتابخانه ها که عنوان هایی را از دنیای انتشارات، به منظور تأمین نیازهای کاربران خود انتخاب می کنند و رکوردها را نگهداری، و اطلاعات را برحسب تقاضا، هم برای مؤسسات خود و هم از طریق امانت بین کتابخانه ای برای مؤسسات دوردست، تهیه می کنند.

کارکردهای عمده مجله عبارت اند از: ارتباطات و اشاعه اطلاعات، کنترل کیفی که از طریق فرایند داوری انجام می گیرد، و کارکرد آرشیوی (Bruce, 1994). چهارمین کارکرد مهم و کاملاً مربوط به کارکرد کنترل کیفی، تعیین اولویت ها است. امروزه این کارکردهای اساسی به وسیله مجلات چاپی انجام می گیرند، و در فرآیند جریان ارتباطات علمی، نقش بنیادی دارند. این کارکردها باید درباره هر رسانه جدیدی که قرار است به عنوان حاملی مناسب برای برقراری ارتباط و ثبت فعالیت های علمی عمل کند، به اجرا گذاشته شوند. علائم موجود نشان می دهند که چرخه اطلاعات چاپی ممکن است از میان برود. اصطلاح آشنا در جهان کتابداری برای نشان دادن این خطر، بحران قیمتگذاری نشریات ادواری است. بودجه های کتابخانه ها در برابر رشد تعداد و قیمت مجله ها ناکافی است و پایه اقتصادی آنچه که «کارن هانتز» «اکوسیستم انتشاراتی» می نامد، در حال خوردگی و فرسایش است (Hunter, 1993).

موضوع افزایش قیمت مجلات و بودجه ای که کتابخانه ها برای خرید نشریات ادواری تخصیص می دهند، قابل دقت است. کتابداران این حوزه می دانند که حداقل در بیست سال گذشته، تورم، آزاردهنده بوده است. در چند سال گذشته متوسط افزایش بهای مجلات به 10 تا 15 درصد در سال می رسد.

در هر بازار یا کشور، تورم از سالی به سال دیگر برحسب نوسان نرخ ارز متفاوت می باشد. مثلاً در ایران در اوایل دهه 1990، هر دلار برای خرید نشریات ادواری کمتر از 100 ریال محاسبه می شد. در اواخر دهه مزبور نرخ ارز به 1750 ریال افزایش پیدا کرد. با یکسان سازی نرخ ارز، هم اکنون برای خرید نشریات ادواری (با احتساب عملیات بانکداری) هر دلار بیش از 8400 ریال محاسبه می شود.

به علاوه، می دانیم که مجله چاپی کارکرد اصلی خود (یعنی آگاهی رسانی جاری) را بتدریج از دست می دهد. حتی قبل از عصر الکترونیک، به راه های سریع تر و غیررسمی تر مبادله آثار دست یافتند. اما بعد از ظهور اینترنت، با کنفرانس های بی شمار آن که در لیست سرورها،¹ گروه های خبری، و تابلوهای اعلانات² صورت می گیرد، جامعه علمی بواقع به دهکده جهانی مبدل شده است. در این محیط، می توان انتظار داشت که همتای الکترونیکی مجله چاپی پا به عرصه حیات بگذارد و این پدیده بیش از 300 سال بعد از آغاز انتشار مجلات چاپی، در اواخر دهه هشتاد قرن بیستم تحقق پیدا کرد.

مجلات الکترونیکی: تاریخچه، تعریف، دامنه و ویژگی ها

نخستین توسعه ای که در حوزه مجلات الکترونیکی بوقوع پیوست، پروژه هایی هستند که معادل های الکترونیکی مجلات چاپی را مورد آزمایش قرار دادند. یکی از قدیمی ترین نمونه ها «آدونیس»¹ است که در این مورد، تصاویر مقاله های منتشر شده در مجلات چاپی بر روی سی دی رام ذخیره سازی شد (Stern &

1. Listservers

2. Bulletin Boards

1. ADONIS

Campbell, 1989)². مثال مشابه «الزوير»، پروژه کتابخانه دانشگاه «تیلبرگ» است که در حدود 100 عنوان مجله را به صورت الکترونیکی در دسترس کاربران نهایی قرار داد (Dijkstra, 1993). با این همه، مثال‌های قدیمی تر عبارت‌اند از پایگاه‌های اطلاعاتی متن کامل که توسط سازمان‌های میزبان اداره می‌شوند. تمام این پروژه‌ها شامل مجلات‌اند و عموماً برحسب تعریف الکترونیکی می‌باشند، اما در واقع امر نمی‌توان این‌ها را مجلات الکترونیکی نامید، زیرا این گونه پروژه‌ها صرفاً معادل‌های الکترونیکی مجلات چاپی به حساب می‌آیند. در راستای این نوع مجلات الکترونیکی، سه خدمت در سطح کشور ما قابل ذکر است:

1. لوح فشرده «نمایه»، حاوی متن مقالات، نقد آثار، گفتگوهای مندرج در روزنامه‌ها و نشریات عملی و فرهنگی؛ این برنامه با قابلیت جستجو، نیازهای اطلاعاتی را برحسب موضوع، پدیدآورنده، عنوان مقاله، عنوان روزنامه یا نشریه مورد جستجو قرار می‌دهد. لوح فشرده «نمایه» توسط «دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» وابسته به وزرات فرهنگ و ارشاد اسلامی، از سال 1377 منتشر می‌شود.

2. «شرکت نرم‌افزاری آفتاب» در راستای فعالیت حرفه‌ای خود از اردیبهشت ماه 1380 اقدام به راه‌اندازی بانک اطلاعات نشریات کشور نموده است. هدف از طراحی این سایت ایجاد یک مرجع کارآمد از نشریات کشور در اینترنت و بسترسازی برای حضور مؤثر این رسانه در صنعت نوپای اطلاع‌رسانی کشور عنوان شده است. اما با وجود تلاش این شرکت، آنچه به عنوان بانک اطلاعات نشریات کشور صورت گرفته، قرارداد اطلاعات کتابشناختی حدود 750 عنوان نشریه در نشانی اینترنتی این شرکت³ است. این شرکت از صاحبان نشریات درخواست می‌کند با پرداخت هزینه مختصری متن کامل یا گزیده مقالات خود را در سایت مزبور در دسترس کاربران ساکن در داخل و خارج کشور قرار دهند.

3. پروژه «طراحی و پیاده‌سازی نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی در شبکه اینترنت» که توسط کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز اجرا شده. از مجله یا پاینده الکترونیکی تعاریف مختلفی به‌عمل آمده. به نظر می‌رسد تعریف زیر به مفهوم نشریه الکترونیکی نزدیک‌تر است:

پاینده‌های الکترونیکی را می‌توان به صورت خیلی کلی با عنوان نشریه¹، مجله²، خبرنامه، ئی-زین³، وب-زین⁴، یا هر نوع پاینده الکترونیکی که از طریق اینترنت قابل دسترسی می‌باشد، تعریف کرد. در چهارچوب این تعریف کلی، به عناوین مذکور می‌توان با استفاده از فناوری‌های مختلف مانند وب، گوفر، اف‌تی‌پی، تل‌نت، پست الکترونیکی یا لیست‌سرو به صورت الکترونیکی دسترسی پیدا کرد (Colorado Alliance...).

². نمونه‌های بعد از آن عبارت‌اند از پروژه «تیلپ» از شرکت «الزوير» در ایالات متحده و Right Pages TM Service در آزمایشگاه‌های AT & T Bell. (Hoffman et al., 1993).

3. www.magiran.com

1. Journal

2. Magazine

3. E-zine

4. Web-zine

Zine ها به انتشاراتی با شمارگان محدود (بین ۱۵ تا ۲۵۰۰ نسخه) اشاره دارد که معمولاً موضوعاتی متناقض و بحث‌انگیز را از نظر موضوعی پوشش می‌دهند. مثلاً زندگی یک ناشر یا آخرین موسیقی‌های محرمانه. Zine بیش از آن که با موضوعش شناخته شود، از طریق مفاهیمی چون ریتم آهنکین، خصوصی‌گرایی و عدم تظاهر شناخته می‌شود. در تعریف Zine آسان‌تر خواهد بود اگر بگوییم چه ویژگی‌هایی در Zine نیست. Zine ها انتشارات حرفه‌ای نیستند (هر چند برخی از Zine ها توجه زیادی را به جزئیات و نحوه ارائه معطوف می‌دارند). به طور کلی Zine ها درآمدزا و سودآور نیستند. بین Zines و magazines منطقه‌حالی وجود دارد که آن را Zine نمی‌نامیم. این دسته از انتشارات دارای شمارگان بیش از ۲۵۰۰ (یا حتی بیش از ۱۰۰۰۰) می‌باشند و دارای جلدی رنگی و جذاب می‌باشند و گاهی هم از آن منفعتی به‌دست می‌آید. این گونه انتشارات به موضوعاتی می‌پردازد که در انتشارات رایج و معمول غالباً به آن‌ها پرداخته نمی‌شود. این دسته از انتشارات به صورت مستقل تولید نمی‌شود و غالباً از Zine ها جذاب‌تر است، هر چند میزان جذابیتش به مجلات جلادار باجه‌های روزنامه‌فروشی نمی‌رسد.

واژه‌نامه انگلیسی آکسفورد «ئی - زین» را که شکل کاملاً جدیدی از پیابند الکترونیکی است تعریف نموده، اما به تعریف «ئی - جورنال» نمی‌پردازد. این واژه‌نامه نشریه را «هر نوع نشریه ادواری حاوی خبر یا موضوعات جاری» و پیشوند «e-» را به معنای «مبادله اطلاعات به یک شکل الکترونیکی که در صفحات رایانه‌ای نمایانده می‌شود» تعریف می‌کند. بدین ترتیب علاوه بر تعریف قبلی، می‌توانیم صفحات شخصی وب، بلاگ‌ها⁵، و مجموعه‌ها⁶ را نیز به تعریف مزبور اضافه کنیم.

پدیده مجله‌های الکترونیکی به مفهوم واقعی و برابر با تعاریف ارائه شده، در دهه 1980 میلادی تحقق پیدا کرد.⁷ این مجلات، برعکس مجلات الکترونیکی که پیش از این به تاریخ پیدایش آن‌ها پرداختیم، در واقع جزء مجله‌های الکترونیکی محسوب می‌شوند. نمونه‌های پیشین که پروژه «طراحی و پیاده‌سازی نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی در شبکه اینترنت» کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز نیز جزء آن مقوله است، تصاویر مجله‌هایی است که به فرمت چاپی منتشر می‌شوند و مجله Postmodern Culture که در سال 1990 تأسیس گردید و به وسیله Johns Hopkins University Press تا به امروز منتشر می‌شود نمونه مناسبی از مجله‌های الکترونیکی است. این مجله درست همزمان با پیدایش اینترنت منتشر شد.

بر اساس یک بررسی تا سال 1995 در حدود 15 مجله الکترونیکی وجود داشت (Hitchcock et al.). سپس، این تعداد در عرض سه سال به 1300 عنوان افزایش یافت (Hitchcock et al.). تجربه شخصی پژوهشگران با مجله‌های الکترونیکی به سال 1999 میلادی برمی‌گردد که در آن تاریخ، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز همراه با دانشگاه‌های تربیت مدرس و تهران بر اساس «طرح تأمین مدرک» به بیش از 1000 عنوان نشریه الکترونیکی دسترسی پیدا کرد.

تا سال 2004 بسیاری از دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی ایران با عقد قرارداد با شرکت‌هایی مانند «رژنت» و «ابسکو» به بیش از 12000 نشریه در تمام موضوعات (که برخی از آن‌ها معادل چاپی یا فرمت الکترونیکی ندارند) دسترسی پیدا کرده‌اند. این دسترسی به نوبه خود، مسائلی مانند سازمان، فراداده‌ها، و آموزش را به همراه داشته است.

تعداد مجلات الکترونیکی تا سال 1999 به 10,000 عنوان و تا سال 2004 بر اساس جدیدترین برآوردها، به سه برابر افزایش یافته است.¹

نشریات الکترونیکی فارسی در کتابخانه منطقه‌ای شیراز

در کتابخانه منطقه‌ای شیراز، مجلات «از جلد تا جلد» و همراه با متن به طور کامل، بر اساس دوره و شماره نشریه و به ترتیب حروف الفبا در شبکه اینترنت قرار گرفته‌اند. بر این اساس، استفاده‌کننده قادر خواهد بود مجله موردنظر را از سامانه درخواست نماید و برحسب نیاز، مقاله یا مقاله‌هایی از مجله را چاپ کند. به طور کلی تهیه نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی در راستای نیل به اهداف زیر صورت گرفته است:

1. امکان دستیابی به کلیه مقالات نشریات چاپ شده در ایران به صورت متن کامل در اینترنت؛

⁵. Blogs
⁶. Digests

⁷. نمونه‌ها و مثال‌هایی از این مجلات اولیه الکترونیکی عبارتند از:

Public-Access Computer System Review (1990-1998) <<http://info.lib.uh.edu/pr/pacsrev.html>>;
Postmodern Culture (1990 to date). Text-only archive at <<http://www.iath.virginia.edu/pmc/text-only/back-contents.html>>;
New Horizons in Adult Education (1987 to date) <<http://www.nova.edu/~aed/newhorizons.html>>;
Newsletter on Serials Pricing Issues (1989 to date) <<http://www.lib.unc.edu/prices/>>;
Psycoloquy (started 1989) <<http://www.cogsci.ecs.soton.ac.uk/psycoloquy/>>

1. میزان رشد مجلات الکترونیکی بین سال‌های 1990 و 1997 را می‌توان با بررسی این زمینه در راهنمای کتابخانه‌های تحقیقاتی آمریکا مطالعه کرد:

ALR Directory of Scholarly Electronic Journals and Academic Discussion Lists, at <<http://db.arl.org/dsej/2000/mogge.html>>

2. رفع مشکل دستیابی به شماره‌های گذشته که ممکن است برخی از کتابخانه‌ها فاقد این نوع مجلات باشند؛

3. برطرف شدن مسئله تهیه و خرید و صحافی نشریه که ممکن است برای بسیاری از کتابخانه‌های کوچک و متوسط در داخل و بویژه در خارج از کشور مشکل باشد.

روند تهیه نشریات الکترونیکی فارسی

الف) تهیه دوره کامل یک نشریه

برای تهیه نشریات الکترونیکی فارسی ابتدا دوره کامل یک نشریه در یک سال جمع‌آوری می‌شود. مسئله‌ای که در این مرحله وجود دارد، کامل نبودن بعضی از دوره‌های نشریات است.

ب) تهیه صفحات «اچ تی ام ال»¹ برای هر شماره از یک دوره نشریه

بر اساس فهرست مندرجات موجود در نشریات، صفحات اچ تی ام ال مربوط به هر دوره از نشریه تهیه می‌گردد. در صورت وجود برنامه «آسی آر»² دقیق فارسی، بسیاری از مسائل موجود قابل حل است. برای جلوگیری از اتلاف وقت و نظر به این که نشریات قبلاً در کتابخانه منطقه‌ای نمایه‌سازی شده‌اند و عناوین برخی از آن‌ها در برنامه جامع کتابخانه تحت وب وجود دارد، از این برنامه استفاده گردیده و در صورتی که یک نشریه قبلاً نمایه‌سازی شده و اطلاعات آن در برنامه جامع گذاشته شده باشد، عنوان مقاله از برنامه جامع تهیه و در صفحه اچ تی ام ال قرار داده می‌شود. مسائل موجود در این مرحله عبارت‌اند از:

1. وجود اشتباهات تایپی در عناوین مقاله‌ها در برنامه جامع؛

2. نمایه‌سازی ناقص نشریات (بعضی از مقاله‌ها نمایه‌سازی نشده‌اند و بنابراین باید عنوان مقاله نمایه نشده تایپ گردد)؛

3. تکرار یک عنوان در یک شماره از نشریه.

مثال: در برخی از نشریه‌ها به تعداد کتاب‌هایی که در قسمت معرفی کتاب ذکر شده، یک رکورد با نام «معرفی کتاب» داده شده، طوری که در عنوان ذکری از نام کتاب نشده است. برای حل این مشکل یک عنوان «معرفی کتاب» که شامل تمام صفحات مربوط به آن بود در نظر گرفته شد (مانند فرمت موجود در فهرست مندرجات نشریه).

ج) اسکن مقاله‌ها

در این مرحله مقاله‌ها اسکن می‌شوند. به هر مقاله بر اساس شماره‌ای که در نمایه‌سازی به آن مدرک تعلق گرفته است، کد اختصاص می‌یابد. صفحاتی از نشریه که دارای تصاویر رنگی می‌باشند به صورت gray scale¹ اسکن می‌شوند و بنابراین صفحاتی که با این روش به وجود می‌آیند دارای حجم بیشتری نسبت به صفحات عادی که به صورت معمولی اسکن شده‌اند می‌باشند.

د) ایجاد پیوند

¹ Hypertext Markup Language (HTML)

زبان کدگذاری برای تولید مدارک فرامتن به منظور استفاده در شبکه وب است و شامل مجموعه‌ای از نهادها یا کدهایی است که به فایل افزوده می‌شوند تا به وسیله آن، مرورگر کاربر توانایی مرتب‌سازی متن‌ها و تصاویر را مطابق با صفحه طراحی شده اصلی، داشته باشد.

² Optical Character Recognition (OCR)

تشخیص حروف نوری - فرآیند مشخصی است که متن چاپ شده یا نوشته شده را به فایلی که بر اساس حرف الکترونیکی است تبدیل می‌کند. این فرآیند مستلزم اسکن حرف به حرف متن، تحلیل حرف‌های اسکن شده و ترجمه حرف تصویری به کد حرفی است، که معمولاً از کد آسکی استفاده می‌شود. در فرآیند OCR، تصویری از صفحه اسکن می‌شود و برای مناطق تیره و روشن به منظور شناسایی هر یک از حروف الفبا یا اعداد، تجزیه و تحلیل صورت می‌گیرد.

1. محدوددهای از سایه‌های خاکستری در یک تصویر می‌باشد. در اسکنرها به تعداد طیف‌های خاکستری یا مقادیر میان سیاه و سفید که قابل تشخیص و تولید مجدد است گفته می‌شود.

هر عنوان مقاله دارای پیوندی است که با متن کامل مرتبط می‌شود. این مرحله در زمان ساخت صفحات اچ‌تی‌ام‌ال انجام می‌گیرد.

ه) تهیه صفحات اچ‌تی‌ام‌ال مربوط به سال و دوره‌های نشریه

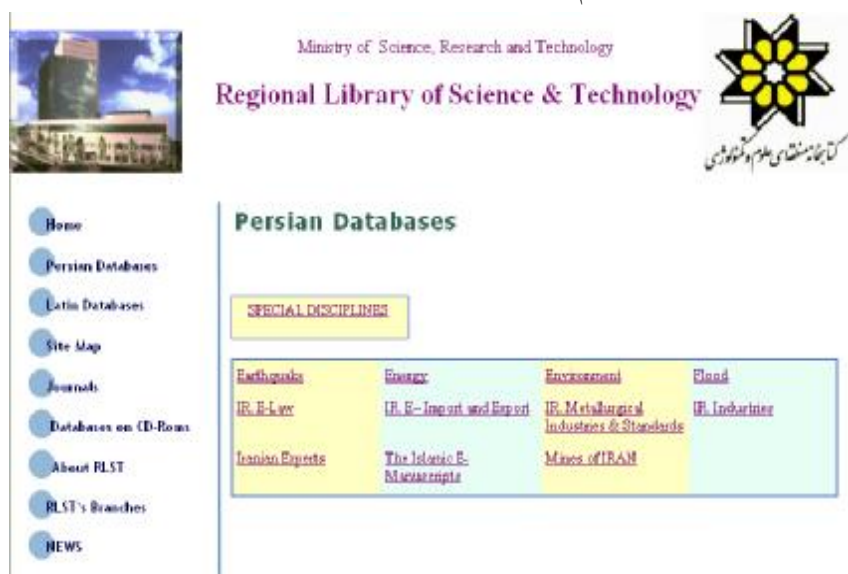
در این مرحله نام نشریه و تصویری از جلد نشریه در صفحه نخست قرار داده می‌شود؛ سپس سال‌هایی از نشریه که دوره آن‌ها کامل شده است، همراه با شماره دوره‌ها نوشته می‌شوند و با انتخاب هر سال، شماره‌های دوره کامل آن سال به نمایش درمی‌آیند و سپس در هر شماره، پیوندی به صفحه مندرجات آن شماره گذاشته می‌شود.

و) ساخت صفحات الفبایی عناوین نشریات

به تعداد حروف الفبای فارسی، تعداد صفحه اچ‌تی‌ام‌ال ساخته شده است به طوری که هر صفحه معادل با یکی از حروف باشد. محتوای این صفحات عناوین نشریاتی است که دوره کامل یکساله آن‌ها کار شده و این عناوین نیز به ترتیب حروف الفبا مرتب شده‌اند. به هر عنوان نشریه، پیوندی به صفحه اچ‌تی‌ام‌ال نشریه داده می‌شود و بررسی نهایی صورت می‌گیرد.

روش استفاده از پایگاه نشریات الکترونیکی فارسی در اینترنت

برای تهیه پایگاه نشریات الکترونیکی فارسی، از استاندارد که شرکت معتبر «الزویر» برای نمایش نشریات خود استفاده می‌کند بهره گرفته شد. ابتدا گزینۀ E-Journal از قسمت Farsi Databases از صفحه خانگی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی¹ شیراز انتخاب می‌شود (شکل 1).

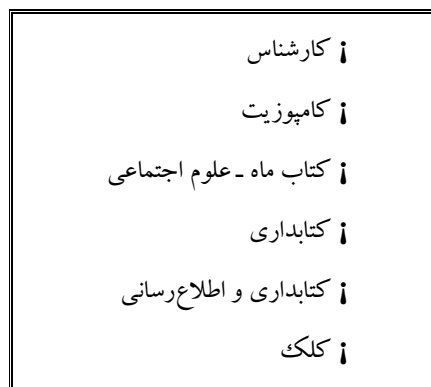

شکل 1. صفحه خانگی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی

با ورود کد کاربری صحیح، کاربر صفحه‌ای را که شامل حروف الفبا است مشاهده می‌کند. نشریات به ترتیب حروف الفبای نامشان مرتب شده و در فایل‌های مربوط قرار گرفته‌اند. با انتخاب یک حرف، فهرستی از اسامی نشریاتی که با آن حرف موردنظر شروع شده‌اند نمایش داده می‌شود. با انتخاب نشریه دلخواه، سال‌هایی از آن نشریه که به صورت نشریه الکترونیکی تهیه شده‌اند به نمایش درمی‌آیند و با انتخاب سال موردنظر، تمام شماره‌های مربوط به آن دوره در اختیار کاربر قرار داده می‌شود. سپس، کاربر شماره دلخواه از نشریه را

¹.www.srlst.com

انتخاب می‌کند و با انتخاب مقاله موردنظر از فهرست مندرجات، متن کامل مقاله که به صورت پی‌دی‌اف¹ تهیه شده در اختیار کاربر قرار می‌گیرد، که در این مرحله امکان ذخیره‌سازی و چاپ مقاله وجود دارد. برای مشاهده متن کامل مقاله وجود نرم‌افزار «ادوبی آکروبات» در رایانه کاربر الزامی است. برای مثال با انتخاب حرف «ک» کاربر صفحه‌ای را که حاوی نشریاتی است که با حرف «ک» آغاز می‌شوند مشاهده می‌کند (شکل 2).

شکل 2. عناوین مجله‌هایی که با حرف «ک» آغاز می‌شوند

با انتخاب یک عنوان، اطلاعات مربوط به آن نمایش داده می‌شود. برای مثال با انتخاب نشریه «کتابداری و اطلاع‌رسانی» صفحه‌ای شامل سال‌های مختلف نشریه مشاهده می‌شود که به این معنا است که دوره کامل نشریه در آن سال‌ها، تهیه شده است (شکل 3).

¹ (PDF) - Portable Document Format - فرمت فایلی است که توسط Adobe تولید می‌شود و صورت استاندارد را برای ذخیره و ویرایش مدارک چاپی فراهم می‌نماید. مدارکی که با این فرمت تهیه می‌شوند توسط کاربر در گونه‌های مختلفی از سیستم‌های عامل قابل دسترسی و چاپ می‌باشند. این فرمت در شبکه وب بسیار رایج است.

کتابداری و اطلاع‌رسانی

فصلنامه سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

1376 |
1377 |
1378 |
1379 |
1380 |
4 سال 4 شماره 1 بهار 1380
4 سال 4 شماره 2 تابستان 1380
4 سال 4 شماره 3 پاییز 1380
4 سال 4 شماره 4 زمستان 1380
1381 |
1382 |
1383 |

شکل 3. نمایش سال‌های مختلف مجله «کتابداری و اطلاع‌رسانی»

با انتخاب یکی از سال‌ها تمام شماره‌های مربوط به این نشریه در سال موردنظر (مثلاً سال 1380) نمایش داده می‌شود. با انتخاب یک شماره خاص (مثلاً سال 4. شماره 2. تابستان 1380)، فهرست مندرجات آن شماره نشان داده می‌شود (شکل 4). با انتخاب یک عنوان (مثلاً، «اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز و تولید اطلاعات علمی: بررسی کمی سال‌های 1378-1369») متن کامل این مقاله در اختیار کاربر قرار می‌گیرد.

☐	انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران
☐	نیاز به تحول در برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی
☐	اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز و تولید اطلاعات علمی: بررسی کمی سال‌های 1378-1369
☐	بررسی عوامل مؤثر بر بهره‌وری کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی مشهد
☐	آئین کتابت در نسخه‌های خطی قرن 7 تا 9 ه. ق. در کتابخانه آستان قدس رضوی
☐	توانمندسازی توانمندسازان: تعیین جایگاه حرفه‌مندان کتابداری و اطلاع‌رسانی در آینده توسعه رشته‌ای و حرفه‌ای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

شکل 4. نمایش فهرست مطالب فصلنامه کتابداری شماره 2 تابستان 1380

طرح مسائل

مسائل مختلفی در تهیه نشریات الکترونیکی فارسی متن کامل وجود دارد که به ذکر چند مورد از آن‌ها پرداخته می‌شود:

1. وجود یک عنوان در فهرست مندرجات و نبود عنوان در متن آن نشریه، که در واقع در شماره صفحه‌ای که در فهرست مندرجات ذکر شده، مقاله دیگری آورده شده و مقاله مذکور در فهرست مندرجات، در نشریه وجود ندارد:

مثال: در فهرست مندرجات نشریه تازه‌های ترافیک (دوره 3 شماره 9 بهار 1380) مقاله «سیستم آشکارسازی ترافیک آزاد راه (RTMS)» درج شده که در نشریه و در صفحه موردنظر مقاله «طراحی دو چرخه‌روهای شهری» چاپ شده.

راه‌حل: در فهرست مندرجات، عنوان مقاله موجود در نشریه، جایگزین گردید.

2. وجود یک عنوان در متن و نبود آن در فهرست مندرجات:

مثال: الف) در نشریه **پیوند** شماره 271 اردیبهشت 1381، عنوان «آشنایی با کتاب» در فهرست مندرجات ذکر نشده است. ب) در نشریه **نافه** دوره 1 شماره 11 و 12 فروردین و اردیبهشت 1380، مقاله «نگرش خاتمی به مشارکت سیاسی زنان» صفحه 63 در فهرست مندرجات ذکر نشده است. ج) در نشریه **حسابرس** دوره 4 شماره 18 بهمن و اسفند 1381، عنوان مقاله «آیین‌نامه ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی کشور» در فهرست مندرجات وجود ندارد.

راه‌حل: عناوین مقاله‌ها در صفحه فهرست مندرجات قرار گرفت و پیوندی به متن کامل آن برقرار شد.

3. همسان‌نبودن عناوین مقاله در فهرست مندرجات و در متن:

مثال: در نشریه **صنایع** دوره 7 شماره 3 و 4 تابستان و پاییز 1380، عنوان «ساختار کلان پروژه» در فهرست مندرجات آمده، ولی در متن عنوان «طراحی ساختار کلان پروژه» وجود دارد.

4. موارد اشتباه در شماره صفحات مقاله‌ها در فهرست مندرجات بسیار زیاد است.

5. ترتیب انتشار برخی از نشریات استاندارد نیست:

مثال: مجله حقوقی: شماره‌های انتشار یافته در سال‌های مختلف متفاوت است.

6. شماره نشریات، استاندارد نیست:

مثال: نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز:

سال 45 شماره 1 بهار 1381،

سال 45 شماره 2 و 3 تابستان و پاییز 1381،

سال 185 زمستان 1381.

7. در نشریاتی که بخش انگلیسی دارند نواقصی در شماره‌گذاری در فهرست مندرجات و متن وجود

دارد:

مثال: الف) مجله علمی پزشکی قانونی سال 7 شماره 22 بهار 1380، چکیده انگلیسی مقالات به صفحه 74 اشاره می‌کند که در متن از صفحه 76 شروع شده است. ب) فصلنامه تعلیم و تربیت، سال 16 دوره شماره 1 بهار 1379، شماره صفحات مقاله‌های انگلیسی در فهرست مندرجات فارسی و در متن از 1 (اعداد انگلیسی) وجود دارد.

8. ناقص بودن مقاله‌های موجود در نشریات:

مثال: الف) در نشریه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال 2 شماره 2 پاییز 1373، در مورد مقاله «نظم نوین جهانی و موقعیت ایران»، این مقاله در فهرست مندرجات از صفحه 61 تا 89 است، اما فقط صفحات 61 تا 64 آن در نشریه وجود دارند. ب) در نشریه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال 2 شماره 2 پاییز 1373، مقاله «تجزیه و تحلیل جریان وجوه نقد در بخش‌های اقتصادی ایران» از صفحه 90 تا 112 است، اما تنها صفحات 97 تا 112 آن در نشریه موجود می‌باشند. ج) در نشریه استقلال، سال 17 شماره 1، شهریور 1377، مقاله «استفاده از یک روش جدید برای متعارف ساختن انتگرال‌های منفرد سه بعدی اجزای مرزی در حالت کلی» از صفحه 121 تا 132 است که صفحه‌های 121، 124، 125 آن سفید است و چاپ نشده.

9. کیفیت کاغذ بسیاری از نشریات فارسی پایین است و در زمان اسکن به مشکلات زیادی برخورد

می‌شود.

10. مشکلات در امر نشر یک مجله باعث بروز مسائل در تهیه نشریه الکترونیکی می‌شود. برای مثال در

بسیاری از مقاله‌ها، یک یا چند صفحه از مقاله چاپ نشده یا صفحه چاپ شده دارای انحراف می‌باشد.

تکته

با توجه به اینکه یکی از وظایف مهم کتابخانه منطقه‌ای شیراز، ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی است، به‌وجود آمدن پایگاه نشریات الکترونیکی متن کامل فارسی یکی از مهم‌ترین دستاوردهای کتابخانه منطقه‌ای در دوره کوتاه عمر خود است. با ایجاد تمام دوره‌ها و شماره‌های نشریات فارسی در شبکه اینترنت، کتابخانه منطقه‌ای

شیراز گام مهمی در راستای توسعه کتابخانه دیجیتال در کشور برداشته است. با وجود مشکلات عدیده‌ای که در نشریات فارسی وجود دارند کتابخانه منطقه‌ای می‌کوشد با استفاده از روش‌های نوین، منابع اطلاعاتی فارسی را در اختیار کاربران خود قرار دهد.

سعی بر این است که بیشترین نشریات علمی پژوهشی و علمی ترویجی در این مجموعه قرار گیرند. این نشریات به طور کلی به صورت ماهانه یا فصلنامه منتشر می‌شوند. با در اختیار داشتن نرم‌افزار «آسی آر» فارسی که بدون خطا، توانایی تبدیل فایل تصویری را به فایل متن داشته باشد، روند تهیه نشریه الکترونیکی سریعتر خواهد شد. همچنین، چنانچه فرمت استاندارد نشر (از قبیل کیفیت کاغذ، کیفیت چاپ، رعایت پایایی بودن دوره و شماره‌های نشریه) توسط ناشرین رعایت گردد، می‌توان پایگاه نشریات الکترونیکی فارسی را در حد استاندارد جهانی پیاده‌سازی کرد.

منابع

- Bennion, Bruce C. (1994) "Why the Science Journal Crisis?". **Bulletine of the American Society for Information Science**. pp. 25-26.
- Colorado Alliance of Research Library e-journal definition;
<<http://www.stcc.cc.tx.us/main/e-journalsearch.html>> January 2004.
- Dijkstra, Joost. (1993) "A Digital Library in the Mid-Nineties: Ahead or Schedule, Information Services and Use.
- Hitchcock, S. et al. "A Survey of STM online journals 1990-1995: the calm before storm: Open Journals Framework Project.
<<http://journals.ecs.soton.ac.uk/survey/html>>
- Hitchcock, S. et al. "Web journals publishing: a UK perspective". **Serials** 10 (3): pp. 285-299.
- Hoffman, Melia M. et al. (1993) "The RightPages TM Service: An Image Based Electronic Library". **Journal of the American Society for Information Science**. Vol. 44. No. 8, pp. 446-452.
- Hunter, Karen in: Ann Marie Cunningham and Wendy Wicks (eds). (1993) "Three views of the Internet". **NFAIS Report Series**. No. 3. NFAIS, Philadelphia, PA.
- Metz, Paul and Paul. M. Gherman. (1991) "Serials Pricing and the Electronic Journal". **College & Research Libraries**. vol. 52. No. 4, pp. 315-327.
- Price, Derek J. de Solla. (1965) *Little Science, Big Science*: Columbia University Press.
- Stern, B.T. and R.M. Campbell. (1989) "ADONIS, Publishing Journal Articles on CD-ROM". **Advances in Serials Management**. Vol. 3, pp. 1-60.
- The Oxford English Dictionary, 2nd edition, Oxford University Press. online version. <<http://dictionary.oed.com>>